

IMAGINATIVNY DETSKÝ SVET (K STOROČNICI ANNY MAJEROVEJ)

V príspevku budeme sledovať vývin a premeny prózy pre deti spisovateľky Anny Majerovej (1923 – 1987), s dôrazom na prvky autorskej kreatívnej imaginácie. A. Majerová sa do kultúrnych dejín vojvodinských Slovákov zapísala ako učiteľka, zostavovateľka čítaniek, kultúrna pracovníčka, redaktorka, ale predovšetkým ako spisovateľka pre deti, ktorá má v dejinách slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládež nezasputiteľné miesto. Predmetom nášho záujmu budú jej tri knihy poviedok *Ked' som behal bosý* (1974), *Vymýšľanky* (1979) a *Chichotačky s Majkou* (1981), ale predovšetkým krátke prózy, ktoré uverejňovala v detskom časopise *Naši pionieri*, respektíve *Pionieri*. Cieľ nám je poukázať na premeny a konštanty jej autorskej poetiky od druhej polovice päťdesiatych rokov minulého storočia do predčasnej smrti v roku 1987. Analyticko-interpretáčnemu rozboru jej pozoruhodného prozaického opusu predchádzal dôkladný heuristický výskum časopiseckej a knižnej tvorby. Spisovateľka Majerová vo svojej tvorbe prechádzala niekoľkými fázami, po nesmelých prozaických pokusoch, miestami poznačených didaktickými a ideologickými zreteľmi, sa od sedemdesiatych rokov rýchlo napojila na líniu modernej príbehovej prózy zo života detí s detským subjektom v centre naratívneho diania a vyvrcholilo to vo svojrážnom imaginatívno-poetickom a fantazijnom výraze, kde je príbehovosť minimalizovaná na úkor fantázie, výmyslu, nonsensu, až absurdity fikčného sveta. Hodnotíme aj využitie tohto tvorivého postupu v celkovej prozaickej štruktúre. Využívaná hravosť, obrazotvornosť, vizualizácia a chromatickosť korešpondujú s ontogenetickými osobitosťami detských percipientov, ale nie vždy autorka dokázala urobiť presah za prvoplánovú exkluzivitu výrazu. Preferovaná tendencia k imaginácii a fantazijnosti však spolu s obrazom autonómneho detského sveta predstavujú trvalý vklad A. Majerovej do slovenskej vojvodinskej detskej literatúry.

Kľúčové slová: Anna Majerová, próza pre deti, časopis pre deti *Naši pionieri/Pionieri*, imaginácia, fantazijnosť, štylizácia, mimetizmus.

In the article, we will follow the development and transformations of children's prose by the writer Anna Majerová (1923–1987), with an emphasis on the elements of the author's creative imagination. A. Majerová entered the cultural history of the Slovaks of Vojvodina as a teacher, compiler of reading books, cultural worker, editor, but above all as a writer for children, who holds an irreplaceable spot in the history of Slovak literature for children and youth. The subject of our interest will be her three books of short stories *Ked' som behal bosý* (1974), *Vymýšľanky* (1979) and *Chichotačky s Majkou* (1981), but above all the short prose she published in the children's magazine *Naši pionieri*, respectively *Pionieri*. Our goal is to point out the transformations and constants of her poetics from the second half of the 1950s to her untimely death in 1987. The analytical-interpret-

tive analysis of her remarkable prose opus was preceded by a thorough heuristic research of magazines and books. The writer Majerová went through several phases in her work, after timid prose attempts, marked by didactic and ideological aspects, from the seventies she quickly joined the line of modern narrative prose from the lives of children with a child subject at the centre of the narrative action, culminating in a peculiar imaginative-poetic and fantasy expression, where the story is minimized at the expense of fantasy, invention, nonsense, even the absurdity of the fictional world. We also evaluate the use of this creative approach in the overall prose structure. The used playfulness, imagery, visualization and chromaticism correspond to the ontogenetic peculiarities of child percipients, but the author was not always able to go beyond the primal exclusivity of the expression. However, the preferred tendency towards imagination and fantasy, together with the image of an autonomous children's world, represent A. Majerová's permanent contribution to Slovak Vojvodina children's literature.

Keywords: Anna Majerová, prose for children, children's magazine *Naši pionieri/Pionieri*, imagination, fantasy, stylization, mimeticism.

NA ÚVOD

V novších dejinách slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládež ako neprehliadnuteľná osobnosť v jej modernom vývinovom období približne od šesťdesiatych rokov minulého storočia je aj učiteľka, kultúrna pracovníčka, redaktorka a predovšetkým spisovateľka pre deti Anna Majerová (rod. Kišgeciová), ktorej sté výročie narodenia si pripomíname práve v tomto roku.¹ Majerová sa zaoberala výchovno-vzdelávacou,² spoločenskou, osvetovou a kultúrnou činnosťou, ale najväčšiu stopu zanechala v oblasti literatúry pre deti. Od konca šesťdesiatych rokov ako redaktorka a stála prispievateľka detského časopisu *Naši pionieri*, respektíve *Pionieri*³ prispievala k jeho tvarovaniu nielen ako školského výchovno-vzdelávacieho a zábavného časopisu pre slovenské deti vo vtedajšej Juhoslávii, ale sa dlhoročnou redaktorskou prácou a vlastnými umeleckými textami

- 1 A. Majerová sa narodila 21. novembra 1923 roku v Petrovci. Tesne po druhej svetovej vojne absolvovala učiteľskú školu vo Vrbase a prvé päťročné učiteľské a pedagogické skúsenosti nadobudla na základnej škole v Selenči. Od roku 1953 pracovala na Základnej škole Jána Čajaka v rodisku. Krátko pôsobila na Učiteľskej škole v Petrovci (Kopčok 1987; Ďendurová-Tapalagová 2011, Hodoličová 2014; Pucovská 2018). Koncom šesťdesiatych rokov sa zamestnala v NVP Obzor, kde pôsobila v redakcii detského časopisu *Naši pionieri*, respektíve *Pionieri* až do odchodu do dôchodku v roku 1981. Pôsobila aj v novosadskom rozhlase (v relácii *Vysielanie pre deti*) a v Televízii Nový Sad (viackrát participovala na vysielaní pre deti *Lastovička*) (Hodoličová 2014). Vo februári 1987 mala ťažkú autonehodu a zraneniam podľahla 21. marca 1987.
- 2 Ako učiteľka triednej výuky koncipovala viacero čítaniek a učebníc pre primárne vzdelávanie na slovenských základných školách, ktoré sa používali vyše troch desaťročí.
- 3 Od školského 1970/1971 roku časopis bol premenovaný na *Pionieri* a koncepcne viacej zameraný na čitateľov mladšieho školského veku. Majerová bola členkou širšej redakcie časopisu od roku 1963.

pričinila aj o jeho umeleckú podobu. Časopis mal v priebehu viacerých desaťročí stáť a stabilnú redaktorskú základňu pozostávajúcu spravidla z kľúčových menštinových autorov pre deti, čo ukazuje na jeho význam v národnom kultúrnom-osvetovom, vzdelávacom a literárnom živote vojvodinských Slovákov a predovšetkým vo formovaní literárnej kompetencie mladých generácií. Podobne ako aj v iných oblastiach kultúry a literatúry, aj tu sa prejavoval spoločensko-politický a ideologický tlak (bližšie Tušiak 1976). Časopis nebol vyslovene literárne periodikum, ale významne prispieval ku kvalitatívnemu pozdvihnutiu vojvodinskej literatúry pre deti (Tušiak 1975: 72). V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch k tomu značne prispievali literárne súbegy vypisované týmto časopisom. Ako redaktorka prichádzajúca do vydavateľstva zo školskej praxe A. Majerová zostala prepojená zo školským prostredím a vo svojej činnosti adekvátne spájala výchovno-pedagogické, redaktorské, tvorivé a umelecké aktivity. Napríklad prekladala a upravovala texty inonárodných autorov,⁴ literárne spracovala rozhlasové predlohy, tvorila obrázkové príbehy, tzv. rozprávky bez slov, písala fotosprávy zo školských prostredí a následne produktívne vstúpila aj do literatúry pre deti. Aj keď vekovo bližšia starším tradicionalisticky orientovaným autorom aktívnym najmä v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch ako sú Michal Kysel'a, Ján Kopčok, Pavel Mučaji, Pavel Grňa, v rannej tvorbe i Michal Babinka a Juraj Tušiak, svojím talentom a schopnosťou preniknúť do autonómneho detského sveta má blízko k tvorbe mladších modernisticky orientovaných spisovateľov, ktorí nastupujú v ďalších dvoch desaťročiach, ako sú Miroslav Demák, Zoroslav Spevák, Tomáš Čelovský a ďalší. Spoločne im je intenzívne zameranie sa na detský subjekt a inovácia prozaického výrazu v smere hravosti, imaginácie, fantazijnosti a poetizácie stváňovaného sveta.

Spisovateľka A. Majerová sa osvedčila vo viacerých druhovo-žánrových oblastiach a umeleckých médiách; od básničiek a veršovačiek pre deti, krátkych próz a poviedok zo života detí po krátke dramatické útvary a rozhlasové hry. Do literatúry pre deti vstúpila v polovici päťdesiatych rokov nie veľmi invenčnými básničkami,⁵ čo platí aj pre prvé prozaické texty z konca tohto desaťročia so silvestrovským motívom (*Pri jedličke, Prv než k nám príde dedo Mráz, Novoročné priania* a iné). Ako sme už naznačili, kľúčovým bol jej príchod do novinovo-vy-

4 V časopise dlhodobou pretrvávala prax, že sa neuvádzali pôvodcovia prebraných a preložených textov a ani primárne zdroje. A. Majerová spočiatku tiež postupovala takto, napríklad k mnohým textoch je pripísaná iba poznámka typu *spracovala, poslovenčila, upravila* a pod. s jej iniciálkami.

5 Ako poetka pre deti sa prejavila v desiatom ročníku detského časopisu *Naši pionieri* v roku 1954 a už aj letmý pohľad na tituly, ako sú *Polročná, Prvý máj, Pred koncom školského roku, Ku dňu republiky, Po prázdninách* a iné poukazuje na skutočnosť, že vznikali príležitostne, v nadväznosti na zameranosť časopisu na školopovinné deti a na dominantné dobové témy, ako sú škola a socialistické sviatky (Sviatok práce – 1. mája, Deň mladosti – 25. mája, Deň republiky – 29. novembra a iné), v čom vidieť schematickosť dobovej tvorby.

davateľskej ustanovizne Obzor v roku 1967 a následne i do redakcie detského časopisu, kde sa stala najprv zástupkyňou vtedajšieho šéfredaktora Jána Kopčoka a dlhodobo stálou redaktorkou.⁶ Majerovej hľadania cesty k vlastnému výrazu, k osobitnému videniu detského sveta a spôsobu jeho transponovania do literárneho textu je poznačené ojedinelými didaktickými a tendenčnými textami (*Deti a automobily*,⁷ *Skutok – neskutok, Ako naše malé dievčatko vyrástlo za jeden deň*,⁸ *Nemilá návšteva* a iné), ako daň koncepcnému zameraniu časopisu a dobovým okolnostiam.

K MODERNÉMU PROZAICKÉMU VÝRAZU

V šesťdesiatych rokoch slovenská vojvodinská detská literatúra prešla procesom výraznej modernizácie a estetizácie, čo pokračovalo aj v nasledujúcich desaťročiach. Najmä mladší autori v odklone od realistickej referenčnosti a mimetickej začali preferovať hravosť a rozprávkovosť, neobmedzenú predstavivosť a imagináciu, následne aj nonsense a grotesku. Kreatívna imaginácia našla uplatnenie nielen v žánroch autorskej rozprávky (J. Tušiak, M. Demák), ale postupne sa dostávala i do príbehovej prózy, akú písala i A. Majerová. Žánrovo jej tvorba, predovšetkým v prvom tvorivom období v sedemdesiatych rokoch prislúcha k spoločenskej próze, najčastejšie hovorí o socializačných procesoch detskej postavy v dôverne známom prostredí, aké sa stali základom jej knižného titulu *Keď som behal bosý* (1974). Ide o tzv. príbehy „všedného dňa“, čo vtedy predstavovalo svojrázny štandard v písaní pre deti. Sú to nenáročné žánrové obrázky pre čitateľov predškolského a školského veku s autentickým detským hrdinom, ktorý vypovedá o svojich každodenných obyčajných zážitkoch v kruhu rodiny, na dvore, v škole, na čo už kritika viackrát poukázala (Hodoličová 2005, 2014). Majerová sa inšpirovala bezprostrednou detskou skúsenosťou, využívala pritom detskú schopnosť analogického a obrazného myslenia (napr. prózy *O nechtíkoch*, *Od koho žiadať?*). Ako dobrý znalec detskej duše vedela zohľadniť ontogenetické osobitosti dieťaťa a správne dávkovať dynamiku, tenziu a nenútený humor založený na detskej naivite (*Zub múdrosti*, *O kohútikovi s dúhovým chvostom*). Tiež primerane do umeleckého textu integrovať aj nenásilnú výchovnú tendenciu (*Rozprávka o ukazováčiku*, *Urob si sám!*). Aj neskoršie Majerová adekvátne prepája detskú predstavivosť s ontogenezou detí, konkrétne ide o prepojenie hry s kognitívnym

6 Od septembra 1968 roku A. Majerová sa uvádza vo funkcii vedúcej a zodpovednej redaktorky.

7 Text *Deti a automobily* je zaradený do edukačnej rubriky Naše zrkadlo. Po exemplárnom príklade sociálnej nerovnosti žiakov (dovoz detí do školy v značkových autách verzus príchod pešo) učiteľka explicitne napomína žiakov: „každého človeka si ceníme podľa toho, čo dosiahne svojou prácou a usilovnosťou.“ (Majerová 1970: 11).

8 Príbeh sa začína z naratívnej perspektívy dospelého, zobrazuje akože pre kreslenie talentované dievčatko, ktoré je však farboslepé, čo sa nakoniec ukáže ako pozitívum, keď počas októbrových (socialistických) sviatkov všetko vymaľuje červenou farbou.

a motorickým vývinom, napr. v prózach *Pravá ruka – pohov*, *Majkin maľovaný zámok*, *Moja noc* a iné.

V detskom protagonistovi adekvátne spája autenticitu zdieľanej správy (o mieste dieťaťa v aktuálnom svete) s estetizáciou jej podania, prejavujúcim sa predovšetkým v rovine jazyka a štýlu. Na vstup do detského sveta využíva v sedemdesiatych rokoch podnetný detský zorný uhol, čo dáva rozprávanému príznak autenticity, ale iba vtedy ak primerane veku príjemcu dokáže štylizovať jazykový prejav. Ako na to vo vzťahu k autenticite poukazuje Z. Stanislavová (1999: 138) tvorba pre deti je špecifickejšia od tvorby pre dospelých; s ohľadom na svojho adresáta, je vždy vlastne určitou štylizáciou. U Majerovej sa stáva, že jej detský rozprávač svojimi jazykovými schopnosťami prevyšuje svoj vek, čo sa prejavuje vo výraznejšej ikonickosti textu. Vysvetľujeme si to prevahou autorského subjektu nad subjektom dieťaťa, ale spravidla sa snaží priblížiť dieťaťu, často aj tým, že preberá detský zorný uhol, formu detskej reči a myslenia, ale nedodržiava mieru, ako je to napríklad v hyperbole z prózy *Čudné čudo*: „Stavím sa o päť vahanov zmrzliny, sto lízaniek veľkosti Fruškej hory a tisíc žuvačiek, z ktorých by ste urobili balón ako najväčší futbalový štadión na svete.“⁹ (Majerová 1979: 28). Inokedy využíva detskú perspektívu, v próze *Náš domáci barometer* meniacu sa rodinnú atmosféru ilustruje metaforou tlakomeru, odkazujúcou na otcove naježené, stlačené alebo rozťahnuté obočie: „Naježené oteckove obrvy robia tú vrásku ešte hlbšou. Vtedy sa mi jeho čelo podobá na priepasť, ktorou sa rúti lavína čudných slov. U nás je vtedy všetko sivé. Má príchut' žlče.“ (Majerová 1976: 9). Z tejto perspektívy sa snaží nadviazať kontakt s detským adresátom, ale vlastne odkazuje na fiktívnosť rozprávaného:

„Myslíte si, že to bola svinka z televízneho seriálu Muppet show?

Zase nie!

Bolo to... bolo to...

Nie, nepoviem. Aká by to bola rozprávočka, keby sa už na začiatku vedel jej koniec?“ (Majerová 1979: 28).

Uplatňovaný detský aspekt vynikne v humorne ladených prózach (*Deň deväťdesiaty druhý*, *Len chcieť!*, *O špenátiku a vajku na oko* a iné). V tušiakovsky ladenej próze *Len chcieť!* detský protagonista rozpráva o svojom zážitku, do čoho vťahuje i príjemcu: „Nekrúťte hlavou a nemšťite nos, že idem hovoriť o psovi. Toľkí veľkí spisovatelia opísali svojich psov, prečo by som to neurobil aj ja? Vďaka Tarkovej úpenlivosti a mojej múdrosti stal som sa – nepoviem slávnym, ale

9 V knihe *Chichotačky s Majkou* sa uvedená hyperbola koriguje v zmysle primeranosti detskej reči: „Stavím sa o päť hrncov zmrzliny, alebo ak chcete aj o sto lízaniek a tisíc žuvačiek!“ (Majerová 1981: 8).

veľmi obdivovaným objektom. Predpokladám, že to stojí za to, položiť na papier príbeh o Tarkovi.“ (Majerová 1980: 24). Komika má pôvod v nesúrodosti medzi naivným detským rozpráváním a udalosťou, o ktorej hovorí, je výsledkom situáčnej komiky. Príbeh stavia na typickej detskej nude a následnej zvedavosti, až sa hrdina neplánovane so svojim domácim psom Tarkom dostane na výstavu plemenných psov, kde sa neočakávane stane „obdivovaným objektom“. Próza *Deň deväťdesiaty druhý* je zase príkladom na komiku slovnú; keď školáčka po tretíkrát zmešká do školy napíše ospravedlnenie s prešmyčkou: Vykypeli hodiny, zle nám išlo mlieko. V tomto prípade komika má funkciu relaxácie; uvoľnením vzniknutej tenzie (medzi žiačkou a učiteľkou) vedie k oslobodeniu, ako v príbehu (v podobe učiteľkinho smiechu následne i celej triedy), tak i u čitateľov. Spisovateľka inklinovala k hravému, radostnému a vcelku optimistickému pohľadu na detský svet; nie vždy však detská hra bola esteticky a eticky adekvátne stvárnena. Príkladom môže byť próza *O nevydarenej vojenskej prehliadke* s neprimeraným námetom, kde tematizuje hru s opravdivou pištoľou. Detský protagonist je nadmieru infantilný, nechápe prečo mu otec rázne odobral zbraň, keď on strieľal na vtáky len „akože“, t. j. ústami.

Majerová predstavuje dieťa ako vnímavého člena užšieho i širšieho spoločenstva, ktoré citlivo reaguje na správanie dospelých. Okrem hore uvedenej prózy *Náš domáci barometer* príkladom môže byť i próza *Naša tichá domácnosť*:¹⁰

„Taký dolukopcový deň predvčerom mala moja mama. Včasráno ju nahnevávala práčka, potom jej prihorel obed. Otecko, pravda, spravil uštipačnú poznámku, a už to u nás horelo! Otec a mama odrazu akosi hlasnejšie začali spomínať u nás nekaždodenné slová a svoju hlučnú besedu zakončili tak, že každý z nich ukázal, ako silne vie zatresknúť dvere a zmiznúť. Otec vľavo, mama vpravo. Iba ja som zostal v izbe sám.“ (Majerová 1978: 8, citované podľa Hodoličová 2011: 142).

K „obrázkom šťastného detstva“ (Hodoličová 2005: 155) postupne pribúda i právo dieťaťa na smútok a neistotu, čím sa aj obraz detstva modifikuje a stáva sa komplexnejším:

„Donedávna sa mi často stávalo, že som z ničoho nič zosmutnel. [...] Aj pod tým orechom som neraz zosmutnel. Pamätám sa na jeden príbeh. Moja sestra vyhrala odo mňa všetky sklené guľky. Druhý raz som pocítil clivotu, keď sme sa dívali na dvoch vrabcov, ktorí sa nemilosrdne prali. Asi pre nejakú neriešenú vrabčiu vec. Smútok ma opantal aj vtedy, keď sme pod orechom pochovávali kamarátovho psa – potkaniara. Ktosi ho otrávil. Tej jesene orech bohato zarodil.“ (Majerová 1979: 28).

V poslednom tvorivom období od osemdesiatych rokov Majerová vo viacerých prózach, uverejnených len časopisecky, presvedčivo stvárnila aj predpu-

10 Uvedená próza bola v roku 1978 odmenená prvou cenou na literárnej súťaži časopisu *Pionieri*, podobne ako aj mnohé iné Majerovej prózy. Úryvok citujeme v novšej úprave.

bertálnu dobu. Tematizuje v nich chlapčenské, respektíve dievčenské citové búrky. Dospievajúci chlapec v próze *Som buchnutý, rozumiete?* sa nevie vysporiadať s novými, pre neho čudnými emóciami, je roztržitý, rozčítaný, náladový a dostáva sa do konfliktu predovšetkým so ženskou časťou svojej rodiny, ktorá prejavuje prehnajú starostlivosť o neho. Detsky infantilne uvažuje nad slangovým slovom buchnutý a chápe ho doslovne: „Žiadne hrče po tele nemám, sinky z poslednej bitky už miznú, kolená a členky mám celé, ako som potom buchnutý?“ (Majerová 1980: 25). Často sa ako konštitučný princíp Majerovej próz stáva prirodzená detská zvedavosť, rozvravenosť, vymýšľanie (pozri Hodoličová 2005: 154 – 155), čo sa v ďalšom období prejaví ako inklinácia k fantastickým, imaginatívnym svetom, plným hry, výmyslu a nonsensu.

IMAGINATÍVNY DETSKÝ SVET

Žánrové obmedzenia spoločenskej prózy (preferovanie autenticity realnosti) Majerovú nespúťali v hľadaní priestoru na osobitnú štylizáciu svojich textov pre deti. Fikčný svet neustále ozvlášťovala výmyslom a neskutočnými javmi (najčastejšie pripísané detskej fantázii, ktorá je u mladších detí súčasťou ich psychického myslenia), aj keď vychádzala z nejakej reálnej udalosti. Postupným odklonom od realistickej príbehovej prózy poznačenej detským aspektom sa autorkina tvorba kvalitatívne rozvíjala v smere lyrickej imaginácie, fantazijnosti, nonsensu a jazykovej tvorivosti. V podstate aj táto cesta je znakom akceptácie detského aspektu (Stanislavová a kol. 2010: 20).

Uplatnenie imaginácie, fantázie či fantazijnosti v umení, akým je aj literatúra má významné zastúpenie. Pod imagináciou chápeme ľudskú schopnosť predstavivosti, vymýšľania, tvorenia obrazov toho, čo sme ešte nevideli. Aj napriek tomu pri presnejšom vymedzení týchto pojmov z teoreticko-metodologického hľadiska narazíme na významovú rozkolísanosť, ktorá sa vzťahuje predovšetkým na pojmy fantastika/fantastický a fantázia/ fantazijný. V širšom zmysle je to každý druh literatúry, ktorý voči empiricky overiteľnému obrazu čitateľovho sveta stavia iný svet (Nünning a kol. 2006: 215) a môžeme o ňom hovoriť ako o „nemimetickom“. Pojem fantastika sa v literárnej vede najčastejšie spája so žánrom (fantastická rozprávka, sci-fi, fantasy, legenda), v ktorom sa vyskytujú vymyslené, neskutočné veci, javy a svety. Fantázia a imaginácia, ktoré sú aj významovo blízke, súvisia viac s psychickými procesmi, s ľudskou schopnosťou obrazotvornosti a predstavivosti, čo presahuje k estetickým kategóriám umeleckého diela. „Fantazijnosť výrazu je mentálnou kvalitou, zážitkom fantastických predstáv.“ (Plesník a kol. 2008: 199). Fantastické môžeme teda vnímať na tematicko-motivickej úrovni a príbehu, kým sa fantazijné vo väčšej miere spája s umeleckým postupom, ako je napríklad zámerná štylizácia (prisúdená detskému protagonistovi alebo rozprávačovi). Podľa Zuzany Stanislavovej tento kontext „predkladá čosi zdanlivo nepred-

staviteľné, čo si však napriek tomu ktosi raz predstavil, čo v istom zmysle obracia naruby prírodné zákony a obvyklú logiku vecí a javovo skutočného života“ (1995: 77). V príbehoch pre deti sa najčastejšie uplatňujú dva modely: prvý vzniká vtedy, keď je fantazijná sujetová línia paralelná dejovej línii vybudovanej na báze referenčnosti, ide o tzv. „otvorenú“ fantastiku a druhý model je typ „skrytej“ fantastiky v inak referenčnom svete, realizovanou ako sieť prvkov s príznakom podivuhodnosti (Stanislavová 2013: 64–70). Majerová však na krátkej ploche svojich textov nedokázala vystavať ani jeden z uvedených modelov príznačných pre dlhšie žánre. Ani vysnívané a vymyslené svety neposúvala do druhoplánovej roviny, v zmysle hlbších významových prepojení s príbehom. Predstavivosť sa v jej tvorbe využíva spravidla na ilustráciu pocitového sveta protagonistu (cez sen, hru a detské fantazírovanie), na ozvlášťňovanie výrazového plánu, tiež na vytvárania hravého, pestrého, farebného sveta radosti a životnej pohody. V príbehovej próze ilúziu detskej perspektívy často narúšala nápadná literárna štylizácia autorky, podobne je to i v imaginatívne zameranej próze. Rozdiel medzi textami realistického východiska a fantastickými príbehmi je v spôsobe prezentácie mimotextovej reality; napríklad v realistických príbehoch zo života detí sa svet nevymyká logickému poriadku, aký panuje v reálnom živote a príjemca sa môže identifikovať s protagonistom, svoje životné skúsenosti konfrontovať s tematizovaným svetom diela. Ontológia vymyslených a fantastických svetov funguje v inom semiotickom systéme a má iné zákonitosti ako v produkčnom, tak i v recepcnom zmysle.

Typom imaginatívnej prózy Majerová nadväzuje na relatívne silnú tendenciu prítomnú jednak v jej prozaických začiatkoch, ale i vo vtedajšom udomácnovaní sa novej línie imaginatívno-fantazijného princípu v tvorbe pre deti. Spočiatku využíva personifikáciu javov prírodného (v prózach *Z čoho bola kvapka Snilka zasnená* a *Ako dobre, že šantivci šantili* ožívajú dažďové kvapky, vietor, slnečné lúče) alebo predmetného sveta (v próze *Dobre, že viem, komu patrí* je personifikovaná a antropomorfizovaná sklená guľka). V tomto type próz nie je teda dôraz na akčnosť príbehu, ale na výmysle, imaginácii, obrazotvornosti, v čom vidíme Majerovej poetické sklony. Vo viacerých prózach dokázala básnickými výrazovými prostriedkami vyčarovať imaginatívne obrazy, ktoré majú svoju básnickú sugesciu, obraznosť, vizuálnosť a pod. Často sa podobné motívy vyskytovali aj v básnických aj v prozaických textoch, vhodným príkladom môže byť metafora „vodičkového zrkadla“: „A z obláčka nie jedno / – sto zrkadiel / vypadlo“ (citované podľa Hodoličová 2011: 140), čo má obdobu aj v krátkej próze *Mláčky – zrkadielka šťastia*, kde sa radosť z dažďu celej rodiny projektuje na povrchu mláky. Zvlášť potenciuje využívanie farieb, farebnosti a vôbec vizualizácie stvárnovaného sveta, spravidla ako prejav detského vnímania, ale aj ako prejav autorskej stratégie v prezentácii sveta. V nostalgicky ladenej poviedke *Môj album z farbistých listov jesene* rozprávačka sied-

mim dňom strávených pri mori prisudzuje jednu farbu¹¹ a tak subtilne stvárnjuje svoje pocity a nálady (šťastia, choroby, zaľúbenia, náklonnosti a smútku). Pritom náznakovo vyrozpráva jeden dievčenský morský príbeh s humorným vyústením: „Oranžový lístok je nanič. Ani oranžová sobota. Saša mi rozbil pomarančom nos. Vraj, nechcel to urobiť. Keď nechcel, nemal ho hádzať.“ (Majerová 1974: 8). Daný postup pôsobí umelo v textoch, kde je to prisúdené protagonistom nižšieho veku. Najčastejšie vizuálno-farebné videnie predstavovaného sveta prináleží autorskej štylizácii, ako v próze *Majka a jarné chrumkanie*,¹² *Odhodený hrniec*, *O jednom tuláčikovi*, *Jarné dobrodružstvo* a iné. Niektoré z časopisecky uverejnených próz boli zaradené do jej poslednej knihy *Chichotačky s Majkou* (1981), kde sú prepojené protagonistkou Majkou, čo malo prispieť k homogenizácii zbierky. Osľabená príbehovosť a referenčnosť pozíciu protagonistky zužuje iba na prepájací prvok medzi danými textami. Ani tu dôraz nie je toľko na príbehu, ako na imaginácii a fantazijnosti predstavovaného, znovu najčastejšie postupom personifikácie a antropomorfizácie predmetného sveta (prózy *Majkin zelenooký zajko*, *Majka a hračky*, *Majkin kráčajúci stromček*) a prírodného diania (*Majkine čižmičky sa schovali*, *Majkin snehuliak*, *Ako si Majka našla nového priateľa*), čo Majerová využívala aj skôr. Prózu *Strážca snehuliáčik*¹³ buduje na podobnosti televíznej obrazovky a okien, ktoré sú malej rozprávačke okno do sveta/ulice: „Na treťom programe vysielali balet snehových vločiek. Zabávali ma najprv malé vločky z prvého ročníka. Hrali sa hru varila mamička kašičku. Potom nastúpili vločky staršieho ročníka v krásnych čipkových sukničkách, tvrdo naškrobených. Krútili sa do nemoty, vyvádzali najsmelšie piruety, robili zázračné skoky, až jedna dopadla na obrazovku môjho zázračného televízorika.“ (Majerová 1979: 33). Na inom mieste zimnú scenériu zastupuje vymyslený ostrov Ľadová kryha a pästiarsky zápas snehuliakov Lomikost'a a Lominosa. Jeden z opisov hodovania na ostrove vyzerať takto: „Nechýbali ani mrazené ryby posypané strúhanými morskými hviezdicami, ani najvyberanejšie šaláty zo snehových vločiek, ani zmrzlina z najjemnejšej inovati. O lízankách z tých najhrubších cencúľov ani nehovorím!“ (Majerová 1981: 31). Majerová sa snažila ošúchané témy (ročných období, prírodných úkazov) podať nápadito a neraz sa fantazijný princíp stával iba akýmsi znakom atraktívnosti a exkluzivity výrazu:

„Nie všade je ticho. Nie všetko spí. Poďme na okamih do drevenej kôlni. Uvidíte čo je majáles. [...] Medzi uloženým náčiním slnečné lúče sa hrajú o skrývač-

11 Mimočodom, tento tvorivý princíp využívali aj iní detskí spisovatelia, napríklad chromatickosť ako výraz noetického postoja ku skutočnosti nachádzame v tvorbe Zoroslava Jesenského. V tomto zmysle sa využívanie farebnosti v tvorbe pre deti môže pozorovať v diachronickom priereze a z aspektu odlišných funkcií.

12 Poviedka bola uverejnená v časopise *Pionieri* pod názvom *Jarné dobrodružstvo*.

13 V knižnej verzii je titul zmenený na *Majkin snehuliak*.

ku. I vetry si tam našli svoj polygón. Rozvírili všetok uložený prach. Rozhojda-
li pavučiny v najkrytejších kútoch. Vyplašili spiace muchy v puklinách. Poštekli-
li hrable pod pažou. Nafúkali do prasknutia papierové vrece a mecú ho zboka na
bok. Hmly im naťahujú na oči tylové ručníky a tak hra na slepú babu vystrieda-
la futbalový zápas s papierovým vrecom. Kto by v tom zhone a veselej haravare,
počul stony modrého hrnca, hrnca s jedným uchom, sinkou na čele a velikánskou
dierou nad pravým bedrom¹⁴ z najtmavšieho kútika kôlne.“ (Majerová 1979: 25).

Anna Majerová ani po odchode do výslužby nezanevrela na tvorbu pre
deti, svedčí o tom jej účasť na súbehoch časopisu *Pionieri*, naposledy v roku 1986
s prózami *Nie je vrece ako vrece*, *Antikvariát* uverejnených v ďalšom ročníku. Prózy
naznačili čiastočnú zmenu v jej poetike, napríklad postup hyperbolizovaného sve-
ta nadobúda prvky grotesknosti a absurdity (vrece v podobe železožrúta, oživené
antikvárne veci), ale nebolo jej osudom dopriať túto líniu ďalej rozvíjať.

Spisovateľka pre deti Anna Majerová veľmi obratne narábala jazykom ako
základným nástrojom literatúry v zmysle estetizácie a literárnej štylizácie pred-
stavovaného sveta. V starších prózach uplatňovala autentické videnie každoden-
ných udalostí zo zorného uhla detského hrdinu, čo prinášalo do prózy čaro a na-
ivitu detského videnia sveta. Ilúziu detského aspektu však narúša zjavná autorská
perspektíva, presnejšie výraznejšie štylistické a jazykové prezentovanie detského
sveta. Ako poeticky založená autorka, aj do prózy vnášala metaforické obrazy,
personifikáciu prírodného a predmetného sveta, fantazijné predstavy a výmysel.
Využívaná hravosť, obrazotvornosť, vizualizácia a chromatickosť korešpondujú
s ontogenetickými osobitosťami detských percipientov, prispievali k modernizácii
prozaického výrazu pre deti a spolu s obrazom autonómneho detského sveta pred-
stavujú trvalý vklad Anny Majerovej do slovenskej vojvodinskej detskej literatúry.

Citovaná literatúra

- Hodoličová, Jarmila. Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti. Beograd: Za-
vod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.
- Hodoličová, Jarmila. „Literárna tvorba pre deti Anny Majerovej“. *Slavistika*, 18, 2014:
446–450.
- Hodoličová, Jarmila. Medovník. Chrestomatia slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti.
Báčsky Petrovec – Nový Sad: Slovenské vydavateľské centrum – Ústav pre kultú-
ru vojvodinských Slovákov, 2011.
- Nünning, Ansgar, Jiří Trávníček, Jiří Holý. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host,
2006.

14 V úryvku sme upravili nespisovné slová: *utáložený* na *uložený* a *pravou bedrou* na *pravým bedrom*.

- Ďendurová-Tapalagová, Viera. „Anna Majerová (1923–1987) – portrét jej života”. [In:] M. I. Ambruš – P. Hlásnik – B. Unc (eds.) *Svedectvá slovenskej dolnozemskej prózy*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko. 2011, 49–52.
- Kopčok, Ján. „Nad rakvou Anny Majerovej”. *Nový život*, 39, 5–6, 1987: 422–425.
- Plesník, Lubomír (red.) *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2008.
- Pucovská, Katarína. „Vodičkové zrkadlo”. Dostupné na: <http://www.kulpin.net/component/content/article/22-aktuality/aktuality/10452-vodickove-zrkadlo> 08.06.2023.
- Stanislavová, Zuzana. „Autenticita a detský aspekt (k poetike modernej a postmodernej detskej literatúry)”. [In:] V. Křivánek (ed.) *Autenticita a literatúra*. Sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy (16. – 17. 9. 1998). Praha – Opava: Ústav pro českou literaturu AV ČR, Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity, Slezské zemské múzeu, 1999, 137–141.
- Stanislavová, Zuzana, Adela Mitrová, Michal Tokár, Svatava Urbanová, Jarmila Hodoličová. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010.
- Stanislavová, Zuzana. *Éthos a poésis v umeleckej tvorbe. Štúdie o literatúre pre deti a mládež*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013.
- Tušiak, Juraj. „Časopis *Pionieri* a naša literatúra pre deti”. *Nový život*, 27, 1, 1975: 71–74.
- Tušiak, Juraj. „Poslanie a vývojová cesta nášho časopisu pre deti”. *Nový život*, 28, 5, 1976: 425–438.

Pramene

- Majerová, Anna. *Keď som behal bosý*. Nový Sad: Obzor, 1974.
- Majerová, Anna. *Vymýšľanky*. Nový Sad: Obzor, 1979.
- Majerová, Anna. *Chichotačky s Majkou*. Nový Sad: Obzor, 1981.
- Majerová, Anna. „Deti a automobily”. *Pionieri* 27/6, 1971: 11.
- Majerová, Anna. „Náš domáci barometer”. *Pionieri* 32/5, 1976: 9.
- Majerová, Anna. „Môj album z farbistých listov jesene”. *Pionieri* 31/2, 1974: 7.
- Majerová, Anna. „Čudné čudo”. *Pionieri*, 36/1, 1979: 28.
- Majerová, Anna. „Radosť zo zajtroku”. *Pionieri*, 35/8, 1979: 28.
- Majerová, Anna. „Odhodený hrniec”. *Pionieri*, 36/4, 1979: 24.
- Majerová, Anna. „Som buchnutý, rozumiete?” *Pionieri*, 37/4, 1980: 24–25.
- Majerová, Anna. „Strážca snehuliačik”. *Pionieri*, 35/7, 1979: 32–33.

IMAGINATIVNI DEČJI SVET (U ČAST STOGODIŠNJICE ROĐENJA ANE MAJEROVE)

Rezime

U radu pratimo razvoj i promene proze za decu spisateljice Anne Majerove (1923–1987), sa akcentom na elemente autorske kreativne imaginacije. A. Majerova je u kulturnoj istoriji vojvođanskih Slovaka ostavila trag kao učiteljica, urednica dečjeg časopisa, autor-ka udžbenika, ali pre svega kao spisateljica za decu. Predmet našeg istraživanja su njene tri prozne knjige *Kada sam trčao bos* (*Keď som behal bosý*, 1974), *Izmišljotine* (*Ľymýšľanky*, 1979) i *Smejurije sa Majkom* (*Chichotačky s Majkou*, 1981), ali pre svega kratke proze koje je objavljivala u dečjem časopisu *Naši pioniri*, odnosno *Pioniri*. U radu ukazujemo na promene i konstante njene autorske poetike od druge polovine pedesetih godina prošlog veka do njene prevremene smrti 1987. godine. Analizi i interpretaciji njenog obimnog proznog opusa je prethodilo detaljno heurističko istraživanje njenog stvaralaštva objavljenog u pomenutom časopisu. A. Majerova na svom stvaralačkom putu prolazi kroz nekoliko faza, njeni prvenci su delimično u znaku didaktizma i ideologizacije književnosti, od sedamdesetih godina piše moderne priče iz života dece, gde je dečji subjekat u centru svih zbivanja a potom u većoj meri koristi metaforičan, poetičan i fantastičan prozni izraz. Radnja se minimalizuje zarad fantazije, izmišljanja, čak i apsurdnosti predstavljenog sveta. Ukazujemo i na povezanost imaginacije sa ostalim strukturnim proznim elementima. Zajedno sa slikom autonomnog dečjeg sveta prikazanog iz dečje perspektive Anna Majerova je dala trajni doprinos razvoju slovačke vojvođanske književnosti za decu. Vizualizacija, imaginacija, metaforičan izraz korespondira i sa ontogenezom dečjeg čitaoca.

Ključne reči: Ana Majerova, proza za decu, časopis za decu *Naši pioniri/Pioniri*, imaginacija, fantazija, stilizacija, mimetizam.